

Paavo Kolin elämä ja saavutukset

JARKKO ESKOLA

Veljeni Seikko Eskola, Tampereen yliopiston historian emeritusprofessori, kiinnitti huomioni vastikään ilmestyneeseen Matti Parjasen kirjoittamaan rehtori Paavo Kolin elämäkertaan *Mister Koli, oletteko kommunisti?* Sain kirjan häneltä ja luin sen heti. Kirja oli vaikuttava.

Oma muistoni Kolistä liittyy 1960-luvun lopulle, ilmeisesti syksyyn 1968, jolloin hän esiintyi Suomen ylioppilaskuntien liiton korkeakoulupoliittisessa neuvottelukunnassa. Koli oli muistaakseni palannut Kiinasta, ja hän kertoi ajatuksistaan perustaa Tampereen yliopiston yhteyteen tutkimuslaitos, joka tarjoaisi yhteyksiä idän ja lännen tutkijoille. Koli oli vakuuttava esiintyjä, vauhdikaskin ja silloisissa oloissa hän liikkui sellaisissa poliittisesti korkeuksissa, jota emme olleet tottuneet kuulemaan. Olin itse tuolloin nuori lääkäri ja siirtynyt Helsingin keskusmielisairaalaan Hesperiaan erikoistuakseni psykiatriksi. Olin jo kohdannut vastaanotolla ylivireässä mielentilassa olevia henkilöitä, joskus selvästi maniaassakin olevia. Heitä oli vaikea hoitaa, heillä ei ollut sairauden tuntoa, ja heille kaikki esteet olivat ylitettävissä. Muistan kuinka kuunnellessani rehtori Kolia mieleeni tuli, onko hän ihan kunnossa. Tampereen yliopiston rehtori oli kuitenkin tunnettu lennokkaana esiintyjänä, ja siinä virassa oleviin ei hevin voinut liittää psykiatrista diagnoosia. Kuitenkin vain muutama viikkoja tämän jälkeen Koli jouduttiin toimittamaan Lapinlahteen

psykiatriseen konsultaatioon, ei hoitoon, mutta hieman ”lepäämään” kotiin ja rauhoittumaan.

Minulla oli siis henkilökohtaisesti hyvä syy nyt perehtyä siihen elämäntarinaa, joka päättyi itsemurhaan maaliskuussa 1969 Kolin ollessa vasta 47-vuotias.

Miksi Paavo Kolin elämäkerta ilmestyy vasta nyt, 50 vuotta hänen kuolemansa jälkeen? Kuka on kirjoittaja ja millainen on hänen suhteensa rehtori Koliin? Mihin tietoihin elämäkerta perustuu? Kaikkiin kolmeen kysymykseen antaa vastauksen kirjoittajan persoonana. Koli kutsui aikanaan Parjasen assistentiksi, yksityissihteeriksi, ja siinä asemassa hänellä oli läheinen mahdollisuus seurata esimiehensä uraa ja ponnisteluja sekä Tampereelle siirretyn Yhteiskunnallisen Korkeakoulun kasvua, haasteita ja kehitystä pienimuotoisesta ja suppeahkosta korkeakoulusta nopeasti kasvavaksi yliopistoksi. Haasteita tarjosivat suhteet Tampereen kaupunkiin ja sen päättäjiin sekä korkeakouluja ohjaavaan opetusministeriöön ja korkeakoulun omaan opettajakuntaan – ja lopuksi vielä 1960-luvun lopulla aktivoituneet opiskelijat ja heidän tavoitteensa hallinnon muuttamiseksi. Parjanen teki sittemmin pitkän uran Tampereen yliopiston hallinnossa ja ilmaisee olevansa tämän kirjan velkaa esimiehelleen.

Paavo Koli (1921–1969) osallistui jo vapaaehtoisena talvisotaan, joutui vaikeisiin tilanteisiin jatkosodassa, osoitti johtajuutta ja palkittiin siitä ja urhoollisuudestaan Mannerheim-

Matti Parjanen
Mister Koli, oletteko kommunisti?
Yliopistobarrikadien räjäyttäjän elämä
Tampere University Press, 2018

ristillä. Hän kävi kadettikoulun, ja tarjolla oli ura puolustusvoimissa, mutta Koli piti parempana siirtyä opiskelijaksi Helsingin yliopistoon. Hän suoritti ripeästi kolmessa vuodessa sekä maisterin että voimistelunopettajan tutkinnot. Koli hakeutui lähes kielitaidottomana stipendiaatiksi Yhdysvaltoihin vuonna 1948, oppi siellä kielen ja tutustui maahan autolla ja peukalokyydillä. Ensimmäiseen opintovuoteen liittyy episodi, joka selittää kirjan otsikon. Epäamerikkalaisuuden ja kommunismin pelko levisivät nopeasti 1940-lopun Yhdysvalloissa. Pienestä maasta tullut ja huonosti alkuun kieltäkin taitava Koli ihmetteli julkisesti talousopin luennoilla, miksei siellä koskaan käsitelty Karl Marxin talusteoriaa. Jo tämä herätti epäilyt epäamerikkalaisuudesta, ja Koli kutsuttiinkin FBI:n kuulusteluun, jonka ensimmäinen kysymys oli: ”Mr Koli, are you a communist?” Yliopiston turvallisuusvirkamies esitti jo Kolin erottamista, mutta FBI pyysi kuitenkin lausuntoa Suomesta. Suopon raportti viestitti Mannerheim-ristin ritarin taustat. Kolin maine puhdistui, ja hänestä tulikin kommunismin vastainen ”sankari”.

Koli päätti jatkaa opintojaan Yhdysvalloissa. Hän ha-

ki ja sai ASLA-stipendin, Suomen ensimmäisen, ja vietti vuodet 1949–1950 hyvämaineisessa Chicagon yliopistossa. Nämä vuodet olivat merkittäviä hänen elämänuransa ja sen suuntautumisen kannalta. Koli omaksui amerikkalaisen aktiivisen elämänmuodon ja tehokkuutta korostavan elämäntavan, joka näytti muutenkin sopivan hänen persoonalleen. Paluunsa jälkeen hän oli muutaman vuoden työelämässä ja väitteli sitten tohtoriksi vuonna 1955 Helsingin yliopistossa. Koli toimi ensin vt. professorina Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa vuosina 1959–1961 ja nimettiin sitten vakinaiseen virkaan. Paavo Koli valittiin YKK:n rehtoriksi vuonna 1962 ja uudelleen vuonna 1965. Hän erosi Tampereen yliopiston rehtorin virasta vuodenvaihteessa 1968–1969. Keväällä, maaliskuussa 1969 Paavo Koli kuoli oman käden kautta.

Paavo Kolin merkittävä yhteiskunnallinen vaikutus perustui aktiiviseen ja dynaamiseen hallinnon kehittämiseen sekä Yhteiskunnallisen Korkeakoulun laajentamiseen ja muuttamiseen monialaiseksi Tampereen yliopistoksi. Hänen rehtorikaudellaan opiskelijamäärä moninkertaistui. Tämä aiheutti myös kit-

kaa opetusministeriön suuntaan ja vastustusta muilla korkeakoulupaikkakunnilla. 1960-luku oli yliopistolaitoksen ja korkeakoulupolitiikan nopean kehityksen aikaa ja kamppailua resursseista. Paavo Koli oli taitava ja aktiivinen. Hänen rehtorin puheensa herättivät myötäkaikua mutta myös kriittisiä kommentteja. Vuosikymmenen lopulla myös opiskelijaliike aktivoitui ja vaati mahdollisuutta osallistua korkeakoululaitoksen hallintoon. Mies ja ääni -periaate jakoi mielipiteet. Koli oli myötämielinen opiskelijaliikkeelle mutta tuskin sen tavoitteen mukaiselle hallinnolle.

Koli kehitteli ajatusta, että Tampereen yliopiston yhteyteen voisi perustaa idän ja lännen yhteisen korkean tason tutkimuslaitoksen. Hän haaveili, että se voisi toimia myös yhteisin varoin, jotka tulisivat molemmista ilmansuunnista. Hänellä oli käsitys, että hänen kontaktinsa Yhdysvaltoihin voisivat tuoda sieltä rahoitusta, ja hän toivoi, että Suomi presidentti Kekkonen kautta saisi myös Neuvostoliiton mukaan laitoksen rahoittamiseen. Hän oli jo sopinut tapaamisesta presidentin kanssa, mutta Kolin ylivilittynen mielentilan vuoksi hänen läheisensä

kuitenkin estivät tapaamisen ja saivat hänet käymään psykiatrin puheilla Lapinlahdessa. Idea oli vielä vailla konkreettisia sitoumuksia, kun Koli erosi rehtorin paikalta. Ajatus kansainvälisestä tutkimuslaitoksesta saattoi olla osin syynä Kolin mielialan ylivilittyneeseen tilaan ja hänen lähes maaniseen vaiheeseensa.

Psykiatriassa tunnemme kaksisuuntaisen mielialahäiriön, johon liittyy sekä ylivilittynen mieliala, joskus jopa kaikkivoipaisuuden tunne, ja sen vastakohtana mielialan lasku, vaipuminen masennukseen ja itsesyytöksiin. Muutos saattaa joskus olla nopeakin. Ehkä tällainen käänne oli vaikeammassa Kolin itsemurhaan.

Matti Parjanen arvioikin, että kansainvälisen tutkimuslaitosidean etenemisen vaikeudet mutta myös opiskelijaliikehdistään liittyneet Koliin kohdistuneet syytökset olivat masennusvaiheeseen edenneessä tilassa ne tekijät, jotka osaltaan heikensivät hänen elämäntahtoaan ja syöksivät hänet itsemurhaan.

Parjasen kirja on hyvin kirjoitettu, Paavo Kolin elämää ja saavutuksia kattavasti kuvaava. Hieman avoimeksi jää, mihin kaikkiin tietolähteisiin hän on nojautunut, koska kirjaan ei sisälly mitään lähdeluetteloa.